

Gusztáv Kovács: *Thought Experiments in Ethics*

Pécs, Episcopal Theological College 2021. 291 s.

Je etický myšlenkový experiment něčím výjimečný? A jaká je jeho funkce v etice? Rozsáhlejší analýza těchto otázek doposud scházela, neboť chyběl autor s dobrými a vhodnými předpoklady. Předem bylo totiž jasné, že by se musel především vyznat v bioetice, jíž se většina těchto pokusů dotýká. Musel by také být zapáleným učitelem, protože výuka je nejčastějším *Sitz im Leben* tohoto literárního žánru. A musel by rovněž překypovat obrazotvorností a hravostí, jež jsou pro tyto myšlenkové pokusy charakteristické. Dosti dlouho se zdálo, že takového autora není možné najít, až se posléze ukázalo, že takové zadání je jak šité na míru autorovi recenzovaného svazku, maďarskému etikovi Gusztávu Kovácsovi.

Thought Experiments in Ethics jsou zdařilým dílem, které má potenciál stát se standardní referenční literaturou. Jeho přínos je především dvojitý. Na teoretické rovině tvůrčím způsobem vyjasňuje, jak etický myšlenkový experiment funguje, k čemu slouží a na čem záleží jeho úspěšnost. Na didaktické úrovni nabízí učitelům etiky sedm podrobně zpracovaných experimentů zasazených do etického kontextu a odborného diskurzu.

Každá kapitola (s výjimkou třetí, šíře pojaté) ilustruje určitý klíčový bod argumentu na jednom pokusu. První tři kapitoly nabízejí teoretické uchopení etických myšlenkových experimentů na příkladech despota a otroka, milosrdného Samaritána a několika příkladů z přírodních věd. Dalších pět kapitol předestírá konkrétní aplikace v různých oblastech etiky: bioetiky a sociální etiky (hladomor a špinavé džíny), smyslu života (stroj na zážitky), ekologie (argument posledním člověkem), rozhodování (tramvajové dilema) a diskusi o potratech (analogie s houslistou).

První tři kapitoly si zaslouží představit podrobněji, protože v nich najdeme nejvíce autorova vkladu. Kovács vychází z přesvědčení, že etické myšlenkové experimenty získávají svou sílu z napětí mezi fiktivním scénářem a realitou. Pro úvodní kapitolu tedy vybral hrdiny jménem Tomoceanszakkatiti a Gyugyu [„Duďu“]. Příběh krutého tyрана a osudu odevzdaného otroka, kteří hrají každý svou roli „s čistým svědomím“, vychází z maďarského válečného filmu *Pátá pečeť*. Na pozadí hrůz druhé světové války klade příběhem hrdinů filmu palčivé otázky. Jejich odpovědi mohou ovšem kontrastovat s tím, jak se o chvíli později sami zachovají. Etický myšlenkový experiment tedy není jen zajímavou hříčkou, ale nutí čtenáře zaujmout postoj. A čtenář si říká, že otevřít knihu s neznámým silným příběhem byla výborná volba.

Druhá kapitola podrobněji rozebírá pragmatiku myšlenkových experimentů, a to na Ježíšově podobenství o milosrdném Samaritánovi. Jak Kovács ukazuje, dobrý experiment aktivuje morální potenciál posluchačů. Ježíš nutil své posluchače volit mezi etikou založenou na příslušnosti k národu (dosavadní morální přesvědčení) a milosrdenstvím (intuice). Ani čtenář se nemůže volbě vyhnout, protože i pasivita je volba. Tím nás myšlenkové experimenty mění.

Třetí kapitola zasazuje výše uvedené příběhy z krásné literatury do teoretického rámce myšlenkových experimentů. Kovács popisuje vznik pojmu a definice myšlenkových experimentů v přírodních vědách a typologii pokusů, na nichž jsou vystavěny. Poskytuje svou vlastní definici myšlenkových experimentů, které jsou: „(1) fiktivními scénáři (2) odkazujícími na vybrané morálně relevantní aspekty reality, přičemž jsou (3) zaměřené na ověřování morálních přesvědčení, tezí nebo teorií tím, že (4) aktivují morální intuice u posluchačů“ (s. 54).¹ Je potřeba podtrhnout Kováčsovo tvrzení, že myšlenkové experimenty mají především zpochybňovat naše teorie a přesvědčení tím, že je staví do kontrastu s intuicemi. Na prvním místě se tím rehabilituje role intuice, která je v racionalizované diskusi často přehlížena. Vedle toho se ukazuje, že hlavním přínosem myšlenkových experimentů není obhajoba nějakých daných a konkrétních teorií, ale zpochybnění našich postojů, vytržení z otupělosti a zcitlivění pro nové etické souvislosti.

Pochopitelně i tato kniha má své rezervy. Zprvč, čtenář toužící se zorientovat v dosavadní diskusi by jistě uvítal seznam literatury. Zadruhé, každá kapitola je členěna nadpisy jen jednoho řádu, i když by místy byly potřeba řády dva (např. na s. 146 nn.). A za třetí, kniha neobsahuje úvod, jen předmluvu. Čtenář se tak nedozví nic o plánované struktuře knihy, o jejím cíli, o autorově metodě ani o klíči k výběru jednotlivých pokusů. Snad je to proto, že Kovács provádí čtenáře krajinou myšlenkových experimentů, jako kdyby psal román, a promyšleně odkrývá jeden kout problematiky po druhém.

Cíl knihy najdeme paradoxně popsán až v závěru: „Tato kniha začala jako pokus o vyjasnění role myšlenkového experimentu v etice. Nakonec se z ní však stalo něco mnohem víc. Vyrostla do antropologie a výzvy k profesorům a učitelům, aby se směle odvážili používat myšlenkové experimenty v posluchárnách a třídách“ (s. 246). Zvláště poslední bod se podařilo autorovi naplnit vrchovatě.

Celkově je tedy potřeba *Thought Experiments in Ethics* ocenit jako zdařilé dílo. Autor přispěl k teoretickému uchopení konceptu myšlenkového experimentu a své závěry úspěšně aplikoval na konkrétní příklady. Kniha má všechny předpoklady, aby čtenáře nejen obohatila, ale i zaujala. Staví na silných, často neznámých příbězích. Postupně nabízí různé úhly pohledu, které čtenáře nutí neustále revidovat své vlastní představy. A v neposlední řadě je napsaná poutavým a čtivým jazykem. Stává se tak skvělou volbou nejen pro filosofické a teologické etiky, ale i pro všechny učitele, kteří se ve výuce dotýkají etických disciplín a přitom zdařile využívají příběhy, aby prohloubili mravní vnímání svých studentů.

Dominik Opatrný

Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc
dominik.opatrný@upol.cz

1 Všechny stránkové odkazy v závorkách v textu se vztahují k recenzované publikaci.